

Farkas József történész

ARADI TIZENHÁROM KÖVETŐI 1848-1854

Október hatodikára emlékezve szokásosan az aradi 13 tábornokra emlékezünk. Legtöbbször hozzátesszük Batthyány Lajos, első miniszterelnökünk kivégzését vagy Kazinczy Lajos tábornok október 25-én történt kivégzését. Nem emlékezünk meg az ártatlanul kivégzett további százakról és nem tesszük szóvá azok nevét, akik „hazánk fiaiként” közreműködtek nemzetünk hóhéraival, pedig 163 év múltán mindezt illene végre tudatosítani. 1897-ben, az akkori nyilvántartás szerint 1848 és 1854 között 162 nevesíthető személyt végeztek ki az osztrák hatóságok.^[1] Ma sem késő nevüket megismertetni, hogy településeik méltón emlékezessenek róluk.

Az első áldozat *Horváth János* kovácssegéd volt, akit Bécsben fegyverrejtegetés miatt végeztek ki 1848. dec. 7-én. 1849. január 14-én végezték ki *Belcze János* nemzetőr századost Siklóson. 1849. jan. 18-án *Drechler Kristóf* újságíró felakasztották Pozsonyban. 1849 januárjában a nádor huszárezred szökevényei közül **23 huszárt lőtték föbe Grázban**. Windischgrätz első halálos ítélete *Süll Vitalise* volt, aki a tiroli zászlóalj szervezője volt Pesten. 1849. január 31-én lőtték föbe *Csömy Zsigmond* Komárom megyei molnárt, mert a császári seregeget szidalmazta. 1849. febr. 6-án lőtték agyon *Slavszky Félix* krakkói szabót, aki öfelségét gyalázta. Március 14-én lőtték föbe *Novák Tivadart*, császári hadnagyot, mert esküszegésre akarta rábírní társait. Március 19-én föbe lőtték **5 soproni polgárt**. Március 19-én Esztergomban föbe lőtték *Förster Ferenc* ottani polgárt. Március 27-én kivégezték *Boldini Jánost* Pozsonyban „hamis toborzás” miatt. Ugyanitt, március 30-án lőtték agyon *Bartha Ferencet*, a Bars megyei szabadcsapatok őrmesterét. Május 10-án végezték ki Bécsben *Melkó Ferenc* kereskedőt „katonaság elcsábítása” miatt. Május 24-én *Petőcz Györgyöt*, Pozsony Megye másodalispánját végezték ki, mert önkénteseket éllemezett és toborzott.

1849. június 5-én végeztette ki Haynau báró *Mednyánszky* őrnagyot, Liptóvár parancsnokát és segédtszjtjét, *Gruber Fülöp* hadnagyot Pozsonyban. Június 6-án ismét kivégeztek Grázban **6 huszárt**. Június 18-án felakasztották Pozsonyban *Rázgha Pál*, csehországi születésű evangélikus lelkészt, mert Kossuth beszédét elmondta németül. Július 29-én Kisszebenben akasztották fel *Furhmann János* mézeskalácsost, 30-án Erősben *Szélkó Róbert* tisztiszolgát lőtték föbe „katonacsábítás” miatt. Ugyanezt a büntetést kapta egy *Wuititz* nevű zsidó fiú, mezt a császári katonákkal vitába szállt. Július végén Marburgban egy szökevény huszárszázad összes altisztjét kivégezték, a huszárokat pedig megtizedelték. (a pontos adatok nem ismertek, így a 162 főben nincsenek benne) Ugyancsak Július elején lőtték föbe *Gayer Nándor* ügyvédet Pécssett. Július 6-án újabb **6 szökevény huszárt lőtték agyon Grázban**. Július 12-én Pozsonyban föbe lőtték *Montpart Antal* csákhetyeni plébánost és *Szikszay József* csákberényi református lelkészt. Ugyanezen a napon, Nagyigmádon is kivégezték az ottani katolikus és református papot, valamint *Stift József* Nyitra megyei bányatulajdonost. Július 16-án *Mészáros Dániel* soproni lelkészt is föbe lőtték Pozsonyban. Július 17-én *Vörösmarty József* községi jegyzőt lőtték föbe Pécssett.

---

[1] A további részletekért lásd: Farkas József: *Aradi 13 tábornok kivégzése*, Budapest, 2008.

Július 23-án újabb három személyt lőtték főbe Pozsonyban, **Bugyik József színművészt, Tóth József földművest és Trechsler** városi jegyzőt. Október 1-én **Nimnicher János** losonci születésű pék esett itt még áldozatul. Az eddigiekből is látszik, hogy a császáriak kezén lévő *Pozsony* a vérengzések egyik színhelye volt. Pozsony után *Pest* következett. Az Újépület udvarán augusztus 14-én lőtték főbe **Gancs Pál, Havelka Ferenc, Hübner Lipót, Kuczka Mihály, Pavelka Ferenc, Uitz Mihály** pesti polgárokat, valamint **Varga Mihály** székesfehérvári polgárt. Ugyancsak kivégeztek itt minden kihallgatás és ítélet nélkül **további három Pest megyei** polgárt. Augusztus 22-én ugyancsak Pesten lőtték főbe **Mezey József** szentpéteri jegyzőt. Augusztus 28-án **Kancsur András** református papot lőtték agyon, majd 28-án **Sweitzer József** budai nyomdász következett. További kivégzettek voltak itt augusztus 30-án **Fülöp György** paksi születésű dunavecsei jegyzőt, „gerillafőnököt” szeptember 1-én **Fekete Imre** kóspallagi földművest és 12-én **Gábel Mátyás** selmeci születésű bányamestert. Ítéletében „beigazoltatván, hogy januárban a népfölkelők közé állott: májusban gerilla bandát szervezett s azokat a császáriak ellen vezette, végre mert fegyvert és tiltott pénzt találtak nála.”

A „bresciai hiéna”, Haynau délfelé vonulása, majd a világosi fegyverletétel után teljesedett be nemzetünk legjobbjainak lemészárlása. Augusztus 20-án, Temesváron végezték ki **schwanenheimi lovag Hrubby Gyula** őrnagyot, mivel „fegyveres kézzel támogatta a magyar felkelést.” Augusztus 24-én történt az első akasztás Aradon. Miután Haynau elvettette a honvédtisztek kardjait, **Ormay Norbert** „daliás vadászedres” berohant Haynauhoz és követelte a kardok visszaadását. Erre a feldühödött hóhér azonnal megparancsolta segédtsíztjének, hogy Ormayt azonnal akasztassa fel az első fára, mert különben őt löveti főbe. A parancsnak megvolt a foganatja. Ormay már nem élt, amikor nyakára tették a kötelet. Ráadásul segédtsíztjét, a Borsod megyei **Szathmáry János** vadászszázadost is kivégezték. Temesváron lőtték főbe augusztus 25-én **Murmann Sámuel** soproni származású őrnagyot. Augusztus 27-án végezték ki az addig orosz szolgálatban lévő **Rulikovszky Kázmér** lengyel dzsidás kapitányt, mert egy sor lengyellel át akart állni a magyarokhoz.

A nemzeti gyásznapon, október 6-án Aradon végezték ki 13 tábornokunkat: **Aulich Lajost, Damjanich Jánost, Dessewffy Arisztidet, Kiss Ernőt, Knézich Károlyt, Lahner Györgyöt, Leininger Károlyt, Nagy Sándor Józsefet, Pöltenberg Ernőt, Schweidel Józsefet, Török Ignácot, és gróf Vécsey Károlyt.** Nem csupán október 6-a, hanem az egész október hónap gyásza volt a nemzetnek. Párhuzamosan Pesten folytatódott a vérengzés Ugyancsak október 6-án lőtték itt agyon az első felelős magyar kormány miniszterelnökét, **Batthyány Lajost.** Ugyanezen napon , itt lőtték főbe **Fekete Ferenc** községi jegyzőt és **Streit Miklós** lippai plébánost lázító beszéd tartása miatt. Október 8-án itt akasztották fel **Gouzeszky János** mezőhegyesi plébánost felségsértés és lázadás szításának vádjával. Október 10-én ismét minisztert végeztek ki. Felakasztották **Csányi (Csány) Lászlót,** a Szemere kormány közlekedésügyi miniszterét, Erdély teljhatalmú kormánybiztosát. Vele együtt akasztották fel **Jeszenák János** volt főispánt és kormánybiztosát. Október 12-én főbe lőtték **Molnár István** ügyvédet, „gerilla vezért”, 14-én pedig az éj leple alatt **ítélet nélkül 20 polgárt (ügyvédek, iparosok és földművelők)** végeztek ki.

Utánuk ismét jeles személyek következtek. Október 20-án akasztották fel **Abancourt Károly** századost, **Giron Pétert,** a német légo parancsnokát, herceg **Woronieczky Miczisláv,** galíciai lengyel ezredest. A mártírok sora október 24-én **Csernus Manóval** folytatódott, ő Windischgrätz idején a kormány budai titkos megbízottja volt. Ekkor végezték ki **báró Perényi Zsigmondot** aki ugocsai főispán, koronaőr és a főrendi ház elnöke volt. Vele együtt halt mártírhálát a képviselőház jegyzője, **Szacsvay Imre** is. Október 18-án, Kolozsváron akasztották fel **Sándor László** csíktapolcai nemzetőr századost és **Tamás András,** mádэфalvai nemzetőr alezredest.

Haynau dühöngésének betetőzése volt **Kazinczy Lajos** tábornok főbelövetése Aradon, október 25-én.

Sokak úgy vélik, hogy ezután, felsőbb utasításra leálltak a kivégzések. Ezt sugallja a Kőszívű ember fiai filmváltozata is, de ez nem igaz, mert 1850-ben folytatódtak a kivégzések. Január 23-án felakasztották Pesten **Kolossy György** ügyvédet (volt honvédtiszt) Lamberg meggyilkolásában való részvételéért. Ugyanezen a napon, Kőszegen 7 embert akasztottak fel: **Bencze Farkas 19 éves mészárost és Koczó György szabót, valamint Bottos Mihály, Dudó György, Loncsák György, Raffay Ignác és Sántha János** földműveseket a pákózdi csata utáni horvátok és egy császári őrnagy megölése miatt. Ugyanekkor Pesten három embert végeztek ki, **Márkus János** gyöngyöspatai születésű tanítót, sári jegyzőt, **Pallik István érseki vadászt és Ocsky György Pest megyei földművest.** Január 30-án István honvédre, **Zecmark János** morvaországi kereskedőre **Istók Imre** lökösházi születésű volt szolgabíróra került sor Kassán. Március 3-án, Aradon akasztották fel **Hauck János** bécsi születésű lapszerkesztő, ezredest. Július 4-én, Gyöngyösön akasztották fel **Patoczky Gyula** Gömör megyei birtokost.

Ekkor már lecsillapodni látszott a vérengzés, ám 1853-ban Noszlopy Gáspár gerilla csapatának a császár elleni sikertelen merénylet kísérlete után ismét fellángolt, és nem csupán a résztvevők ellen irányult. 1853. március 3-án akasztották fel a Ferencvárosi Temetőben **Noszlopy Gáspárt, volt teljhatalmú kormánybiztost, Jubál Károly ipariskolai tanárt Andrásffy Károly és Sárközy Albert ügyvédek, Nagy Albert gerilla vezért.** A kínzások kegyetlenek voltak **May Károly** alezredes, aki Komáromban szolgált Klapka mellett, úgy védte ki ezt, hogy szalmazsákjában felgyújtotta magát. Az összeesküvés ürügyet szolgáltatott újabb kivégzésekre. Szeptember 3-án Bécsben akasztották fel **Pataki (Piringer)** volt honvédtisztet, Pozsonyban pedig **Gasparits Kiliét** ferences barátot, mert a templomban kihirdette a függetlenségi nyilatkozatot. Ezzel az egyházi személyek kivégzése még nem fejeződött be, 1854. március 6-án, Marosvásárhelyen **Gálffy Mihály, Horváth Károly és Török János teológiai tanárokat akasztották** fel. Április 27-én, Sepsiszentgyörgyön történtek még akasztások. Itt Gaál Sándor őrnagy tiszti szolgáját és **Várady József Kossuth-huszárt, valamint Bartalis József** bibarcfalvi földbirtokost végezték ki.

Végezetül leszögezhetjük, hogy az 1848-1849-es szabadságharcnak a mártírjai, a névtelen hősökkel együtt 200 fő körül lehetett Magyarországon. Köztük volt 14 tábornok, egy miniszterelnök, egy miniszter, 27 tisz, 37 honvéd, főként huszár. A kivégzettek közül így 79 fő volt az, aki a fegyveres harcokban részt vett. A további kivégzettek közt 12 pap és teológiai tanár volt. A kivégzettek további, mintegy a mártírok felét kitevően polgári személyek voltak. A kivégzések helyszínei közül Pestet kell a legborzalmasabb helyszíneként említeni, itt 50 embert végeztek ki. 25 nádor huszárt végeztek ki Grázban, 18 főt Aradon, 16-ot Pozsonyban.

Az 1867-es „rendszerváltás” után, a vérbírák és hóhérok felelősségét senki nem firtatta. Nem csak a bocsánatkérés maradt el osztrák részről, hanem Windischgrätz és Haynau megbecsült személyek maradtak. Az utóbbi még földesúr is lehetett Magyarországon. Nem történt meg a kivégzettek és bebörtönzöttek rehabilitálása, nem kaptak kárpótlást. A kárpótlás kérését Damjanich János és Csányi László özvegyei megpróbálták, de a magyar pénzügyminisztérium vezetői el sem mentek a tárgyalásra. Míg a hóhérok magas kegydíjat, nyugdíjat élveztek, addig a 48-as honvédek kegyelemkenyéren éltek. A magyar országgyűlés március 15-e helyett, április 11-ét (a márciusi törvények szentesítése) iktatta be ünnepnek, nehogy a hóhér, Ferenc Józsefet megsértsük. Az akkori magyar miniszterelnök Kossuth Lajos temetésére sem mert elmenni. Dicsőítsük hát ma is Ausztriát! Mégis csak jobb itt egy Habsburg Intézet, mint egy 48-as.

Folytatásként az eddigi, október 6-i megemlékezések szereplői többnyire olyan tábornokok voltak, akik nem magyarként álltak ügyünk mellé. Irántuk érzett tiszteletem fenntartásával mégis kritikával kell említeni ezt a szemléletet. Legutóbb a közmédia már odáig elment, hogy a 13 vértanú közül csak hárman beszéltek magyarul, de ők sem biztos, hogy ízig-vérig magyarok voltak. (M1. október 3.) Nyilván Nagy Sándor Józsefre, Török Ignácra és Vécsey Károlyra gondolt a „tisztelt” szakértő. A magyar nevéek közül tehát nem volt már magyar Dessewffy Arisztid, Kiss Ernő és Lázár Vilmos ! Igaz, hogy Lázár és Kiss felmenői közt voltak örmények, de ettől még ők nem örmények voltak és nem örményül beszéltek. Hogy sírjukban nyugodtan pihenjenek, valljuk, hogy igaz magyar hazafiak voltak. Ez a szemlélet elvezet odáig, hogy le lehet írni, hogy Árpád zsidó volt és a fenti szemlélet alapján IV. Béla sem volt magyar, mert anyja merániai Gertrudisz volt. A nemzeti tudatunk szerint még az Anjou Károly Róbert is magyar volt. Talán a médiának inkább Illyés Gyula: Ki a magyar c. könyvét kellene inkább közzé tenni, haj de ott olyanok dirigálnak, akik ezt sem ismerik. A csúsztatás egyértelmű: mire vagytok ti büszkéek magyarok? A 13 mártír nem is magyar volt, ők a liberális szabadság eszményekért haltak meg. Valóban? Az Olmützi alkotmány nem vonta kétségbe a feudális rend felszámolását és a polgári rend kialakítását, de megtagadta nemzetünk létét, szabadságát. Ez ellen folyt a szabadságharc és az aradi 13 tábornok, oly sok mártírral együtt a nemzetünk szabadságáért, függetlenségéért áldozta életét igen tisztelt liberális média! Senki nem veheti el ettől a nemzettől, hogy büszke legyen mártírjainkra, mert ők miénk lesznek, míg e nemzet él a Kárpát-medencében.

A magam részéről a sok arra méltó közül, két vértanúról kívánok megemlékezni, két ízig-vérig hazafiról. Az egyik **Csányi László**, Erdély teljhatalmú kormánybiztosa. Csányi hajdan a Napóleon elleni harcok főhadnagya súlyos égési sebekkel leszerel. Később Kossuth híveként jelentős szerepet játszik a szabadságharcban. A Jellasics elleni harcoló hadak kormánybiztosa. Mindig a legfontosabb szerepre jelöli Kossuth. 1948 decemberétől a főváros kormánybiztosa lesz, majd 1849-ben Erdély teljhatalmú kormánybiztosává nevezi ki Kossuth. Csányi kiváló szervezőként irányította a szállítást és az élelmiszer, valamint hadi ellátást. A Szemere kormányban ezért esett rá a választás, hogy a közlekedésügyet irányítsa. Az erdélyi front összeomlásakor Kossuth üzenetben kérte, hogy tartson vele. Görgey is arra kérte, hogy meneküljön török területre. Csányi hallani sem akart a menekülésről, végül az oroszok fogságába esett. Az orosz táborban működő Haynau főbiztosa, gróf Zichy Ferenc Nagyváradra kísértette. Zichy Csányi szigorú őriztetését kérte, ami meg is történt. Itt kell szót ejteni a Zichyekről, a „muszkavezető főurakról”, ahogy később nevezték őket. Miután Görgey kivégeztette Zichy Ödönt (Eugén Zichyt), Valójában Zichy Jenőt. Az Edmund és Eugén- Ödön és Jenő összetévesztéséből nyerte az ötletet Jókai a Baradlay fiúk történetéhez. A Zichyek ezután a császár hívének szegődtek és könnyörtelenül szembefordultak a magyar ügygel (tisztelt a kivételnek). Muszka vezetésük abban állt, hogy, a Varsó, a megszállt Lengyelországból érkező cári hadakat ők kalauzolták a Felvidéken át. Zichy Ferenc feladata volt, hogy a cáriak fogságába esett, „arra érdemes” személyeket Haynauknak kiszolgáltassa. Ezt tette Csányival is. Haynau pedig a pesti Újépületbe vitette, hogy ott rá az elrettentő ítéletet kiszabják.

A másik általam kiemelt személy **Kiss Ernő** altábornagy. Kiss Ernőről 1897-ben tette közzé írását dr Papp János,^[2] ezt idézem, mert sajnálatosan, azóta annak lényege teljesen feledésbe ment. Nem tehetem meg, hogy ne idézzem a szerző bevezető mondatait is. Az vessen rám követ, aki úgy gondolja, hogy ezek ma nem aktuálisak. Íme:” *Változnak az idők És változnak az emberek. A mai kor gyermekének elkápráznak szemei, ha a letűnt 48-as idők eseményeire és*

alakjaira visszatekint. A változás hihetetlenül nagy és szomorú, mintha nem ugyanazon földön élnénk, mintha nem ugyanazon faj volnánk, mintha az a szellem soha se érintette volna a haza földjét! Bánatos sóhaj száll föl lelkemből, ha elgondolom, hogy a vértanúk nemzetének hová kellett eljutnia azon a lejtőn, melyre őt az újabb idők vezetői vitték. Alig érdemeljük meg azt a szép múltat, amely reánk maradt. A nemzet mindent elfelejtett...Hiszen a magyar nép küzdelmeiben és reményeiben ma már csak múltjából meríthet ösztönző erőt, lelkesültséget és kitartást. A második ezredévet csak úgy fogja betölthetni, ha féltő gonddal őrzi meg azokat a kincseket, melyeket az első ezredév nagy nemzedékei gyűjtöttek össze számára.”

Kiss Ernő, a 72000 holdas délvidéki nábob, mint tábornok, minden gög nélkül, alázattal szolgálta a szabadságharc ügyét. Amikor már minden veszve látszott, Csányi Lászlóhoz hasonlóan elhárította maga elől a menekülés gondolatát is. *„Nem, nem megyek. Én katona voltam, a harctéren kell maradnom. Azok, akik a bekövetkezendő gyászos időkben hívatva lesznek a nemzetben egy jobb jövő reményét fenntartani, azok meneküljenek... szívükben vigyék el a nemzeti ügy igaz szeretetét.”* Kiss Ernő maradt, vállalta a sorsát. Ám gazdag és befolyásos családja Bécsben megszerezte kegyelmi végzést. Ez eljutott a tábornokhoz, aki azt belső zsebébe tette és társaival kiállt a kivégző osztag elé. A leírás szerint a bekötött szemű tábornokot az első sortűzből egyetlen golyó sem találta el. Ám ő ekkor sem vette elő zsebéből a kegyelmi végzést, megvárta a másodikat, amelyik végzett vele.

Az egyik október 6-i megemlékezésen ott voltam a Vértanúk terén. Jött egy gimnazista osztály, leróva kegyeletét. Én kéretlenül elmondtam nekik Kiss Ernő történetét. Fátyolos szemeket láttam a kislányok arcán. Megköszönték és közölték, hogy erről nem tudtak. Sírjatok kislányok! De hullajtsatok örömkönnyeket is, hogy ilyen mártírjaink vannak! Ez a jövőnk záloga.. Vannak és lesznek még „muszkavezető főuraink.” Október 6- üzenete nem lehet más, mint a Csík zenekar száma: „Tartsd magad Nemzetem”

^[1] Népszövetség 1897. október 16.

² Népszövetség 1897. január 30.